سخنرانی منتشر نشده شهید آیت الله دکتر بهشتی در باب ماه رمضان و شب‌های قدر، روزه و کار

آیا روزه‌داری با فعالیت و کار، ناسازگار است؟

چشم پوشی از خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها و کنترل امیال و خواسته‌های نفسانی در ماه مبارک رمضان از انسان یک موجود با عزم و اراده قوی و توانمند می‌سازد که این عزم و اراده را می‌تواند در یازده ماه دیگر سال به‌کار گیرد و امور و شئون زندگی‌اش را سامان دهد. در متن زیر که بخشی سخنرانی منتشر نشده‌ای از شهید آیت‌الله بهشتی است، به این مسأله پرداخته شده است که در سالروز شهادت ایشان و یارانش از نظر می‌گذرانید.

آیا روزه‌داری با فعالیت و کار ناسازگار است؟ آیا یکی از عوامل عقب‌ماندگی کشورهای مسلمان روزه‌داری است؟ و بالاخره اینکه آیا روزه‌داری سبب می‌شود یک ماه از سال نیروی کار این کشورها به حدّنصاب نرسد؟

مکرّر در نشریه‌های فارسی و غیر فارسی و می‌توانم بگویم گاهی به عمد، مقارن با فرارسیدن ماه مبارک رمضان، این‌گونه سم‌پاشی‌های بی‌نمک به چشم می‌خورد. تو گویی در دنیای امروز همه چیز با محاسبه دقیق بررسی می‌شود. در اظهار نظر برخی درباره رابطه روزه و کار، هنوز گزاف‌گویی و حتی گزاف‌اندیشی رواج دارد. حدود چهار یا پنج سال قبل رییس جمهور یکی از کشورهای کوچک عربی که کج‌سلیقگی‌اش هنوز هم در نوسان‌های سیاسی عالم اسلام به چشم می‌خورد، ضمن اظهار نظری گفته بود؛ چون کشور ما در حال سازندگی است بنابراین ممکن است از شیوخ و علمای بزرگ جامع‌الزیتونه بخواهیم در این موضوع نظر دهند که اگر در اثر روزه ماه رمضان در روزهای گرم آن منطقه آفریقایی، کارگران به علت روزه‌داشتن نتوانند به اندازه و حدّ نصاب معمول کار کنند، از روزه‌داری در چنین شرایطی معاف باشند. این مطلب آن موقع در جراید ایران هم مورد بحث قرار گرفت و کار به گفت‌وگوی با این عالم و آن عالم کشیده شد.

اتفاقاً چندی قبل در یکی از جراید فارسی‌زبان، ترجمه مقاله‌ای از یک نویسنده غیر مسلمان را دیدم که به همین موضوع پرداخته بود. این نویسنده، در ارتباط با وضعیت اقتصادی کشورهای توسعه‌نیافته که برای رودربایستی و گول‌زدن به کشورهای در حال توسعه نامیده شده‌اند، نوشته بود: یکی از عوامل کندی پیشرفت برنامه‌های اقتصادی در کشورهای در حال توسعه، باورهای مذهبی از آن جمله روزه داری است. وی در ادامه گفته بودکه روزه‌داری، از نشاط اقتصادی و فعالیت کارگری این جوامع به مقدار قابل توجهی می‌کاهد.

جالب توجه اینکه از یک طرف گفته می‌شود در اغلب این کشورها برای نیروی انسانی کار وجود ندارد و بیکار فراوان است و از طرف دیگر سنگ آنان به سینه زده می‌شود که به مناسبت روزه ماه رمضان نیرویی که باید به کار بیفتد، نمی‌افتد و باز جالب است که گاهی هر دو مطلب در یک نوشته دیده می‌شود.

بنده خوش ندارم نسبت به اشخاص یک جانبه داوری و اظهار نظر کنم، بنابراین نمی‌گویم که غرض‌ورز هستند، چون نمی‌شناسم، انسان تا کسی را خوب نشناسد نمی‌تواند بگوید که غرض و مرضی دارد یا ندارد. با یک نوشته هم مشکل است که انسان به قضاوت برسد و بگوید فلانی غرض دارد. ولی این را می‌توانم بگویم که یا جهل و نادانی و گزاف‌گویی و گزاف‌اندیشی است یا غرض‌ورزی. شق سوم ندارد.

حقیقت مطلب این است که بنده گمان می‌کنم، این دسته از نویسندگان، وضع روزه‌داری یک عده از شهرنشینانی که از زیر سایه تکان نمی‌خورند را دیده‌اند و براساس آن قضاوت می‌کنند. یعنی دیده‌اند ماه رمضان که می‌شود این عده برای اینکه روزه به آنان فشار نیاورد اولاً به جبران زمانی که غذا نمی‌خورند، چایی نمی‌نوشند، سیگار نمی‌کشند، در فاصله افطار تا سحر آن‌قدر می‌خورند و می‌آشامند و سیگار می‌کشند که نالان می‌شوند و مرتب ناله می‌کنند که ای وای، کسل شدیم، دستگاه هاضمه‌شان هم ناراحت است. زیرا به دلیل پرخوری دستگاه هاضمه با مشکل مواجه می‌شود و انسان خودبه‌خود کسل می‌شود و نشاط کار را از دست می‌دهد. از طرف دیگر شب‌ها نمی‌خوابند تا بتوانند روز را بخوابند و روزه فشار نیاورد. یعنی بعد از طلوع فجر می‌خوابند تا دم غروب، برای نماز ظهر و عصر از خواب بیدار می‌شوند و نماز ظهر و عصر را چنان می‌خوانند که السلام علیکم نماز عصر با افطار مقارن باشد. حقیقت این است که ما یک عده روزه‌گیر به این صورت داریم. بدون رودربایستی بایستی بگویم که بعضی از اینها، هم‌لباس‌های بنده هم هستند و اهل علم‌اند، مع‌الاسف این‌گونه هستند. اگرچه معمولاً کار اهل علم در ماه رمضان در کشورهای اسلامی سنگین‌تر می‌شود، برای اینکه بازار مسجد و محراب و منبر گرم‌تر است. منبری‌ها باید بیشتر منبر بروند و محرابی‌ها هم باید بیشتر به محراب بچسبند، ولی باز عده‌ای که کارشان فقط محراب است، اگر ظهر محراب داشته باشند، لااقل تا ظهر را می‌خوابند و اگر احیاناً ظهر محراب نداشته باشند و محرابشان شب باشد، دیگر برنامه آنان راحت‌باش است و از اول طلوع فجر تا نزدیک غروب خواب هستند. ولی آیا می‌شود کار این گروه را ملاک کار اکثریت مردم مسلمان قرار دهیم. این عده نه تنها در ماه رمضان، بلکه در غیر ماه رمضان هم خیلی تن به کار نمی‌دهند و با اندک نسیم ناملایمی برنامه کاریشان عوض می‌شود و تعطیل می‌کنند. منطق این عده از روزه‌داری این است که خدا از ما خواسته روزه بگیریم چه بخواهیم، چه نخواهیم باید روزه را بگیریم و چندان به فکر فلسفه روزه نیستند. در حالی که روزه‌داری برای آن است که انسان در مقابل خواسته‌های نفسانی اراده‌ای نیرومند پیدا کند. روزه‌ای که انسان از افطار تا سحر بخورد، صبح هم بخوابد تا غروب، هیچ ثمری برای انسان در بر ندارد. این آدم، همان آدم ضعیفی است که قبل از ماه رمضان بود. یعنی در برابر خشم و غضبش، در برابر خودخواهی‌هایش، قدرت اراده ندارد و نمی‌تواند با پایداری متکّی به ایمان و پایداری ناشی از برنامه سازنده مکتب رمضان به منظور تقویت اراده، بهره‌ای داشته باشد. بلکه، تنها در همین حد که گناه نکرده و از فرمان خدا سرپیچی نکرده باشد روزه می‌گیرد. البته این هم خودش خوب است، اما حکمت روزه را درک نکرده و آن را به قیمت کمی فروخته است. حال آنکه در حقیقت روزه‌داری در عین اینکه فرمانبرداری و اطاعت از امر خداست، باید برای مسلمانان تمرین روحیه پایداری و استواری در مسیر ایمان باشد. سالی یک ماه تمرین مقاومت در برابر خشم و غضب و هوا و هوس باشد. اما آنانی که حقیقت روزه را درک می‌کنند، آنان نه تنها با روزه‌داری از نیروی کارشان کاسته نمی‌شود، بلکه بیشتر هم می‌شود. من از زمان پیغمبر و از زمان ائمه فعلاً مثال نمی‌آورم، بلکه از جامعه و زمان نزدیک به خودمان مثالی می‌آورم. یکی از دوستان من که در جوانی مرحوم شد در یک قصبه چند هزار نفری پیشوای دینی مردم بود. تابستانی بود و روزه‌دار بودیم. این دوست ما می‌گفت اگر کسی می‌خواهد بفهمد روزه‌داری یعنی چه؟ باید به خودش زحمت دهد و یک سری به قصبه ما بیاید. در این قصبه انواع محصول کاشته می‌شود، محصول دیمی که در ماه‌های خرداد و تیر درو و خرمن می‌شود. محصول صیفی هم دارند اعم از خیار، گوجه، خربزه و این‌گونه محصولات که در ماه‌های برداشت کشت دیم باید به محصول صیفی هم برسند. وجین کنند، علف‌های هرزه را بیرون بیاورند و ... در این قصبه برنج‌کاری هم دارند، بنابراین باید در این ماه‌های گرم تابستان شالی هم بکارند. یعنی شالی برنج را از خزانه در بیاورند و در باتلاق‌هایی که قبلاً آماده شده است بکارند. این کارها در این قصبه طوری است که معمولاً همگی همزمان با هم انجام می‌شوند. این دوست ما می‌گفت: در قصبه ما، در این فصل، زارع شب و روز در صحرا به سر می‌برد. موقع آمدنش به دِه وقت نماز است. می‌گفت برنامه ما این است: اذان صبح همه در مسجد حاضریم، نماز را به جماعت می‌خوانیم. زارعین از مسجد به صحرا می‌روند و تا هوا خنک است مختصری می‌خوابند. بعد بلند می‌شوند و تا ظهر کار می‌کنند. ظهر می‌روند مسجد نماز می‌خوانند و مجدد می‌روند صحرا کار می‌کنند تا غروب، غروب می‌آیند مسجد نماز مغرب را می‌خوانند و در همان مسجد بین نماز مغرب و عشاء افطار می‌کنند. افطار آنان چیست؟ می‌گفت قبلاً تعدادی کوزه آب از جاهایی که آب خنکی دارد تهیه می‌کنند و در جای سایه‌ای در مسجد این کوزه‌های آب را می‌چینند، هر زارعی هم با خود یک مقداری نان، به همراه پیاز، پنیر و یا چیزی از این قبیل برمی‌دارد و همراه خود به مسجد می‌آورد. بعد از نماز مغرب، افطار کشاورزان این نان و خورشت ساده‌ای است که همراه آورده‌اند با مقداری آب، چنانچه اهل چپق و سیگاری هم باشند دودی هم می‌کشند. نماز عشاء را می‌خوانند و برمی‌گردند صحرا، آنجا چایی می‌خورند، کمی استراحت می‌کنند و تازه کارهای شب را شروع می‌کنند؛ برای اینکه در آن فصل معمولاً نسیمی که برای خرمن باددادن مناسب باشد در شب می‌وزد. بنابراین شب‌ها تا دیروقت یا باید خرمن‌کوبی کنند، یا خرمن باد دهند، شب یکی دو ساعت مانده به اذان صبح استراحتی می‌کنند و باز کار و کار و کار. فقط بعد از نماز صبح تا طلوع آفتاب می‌توانند مختصری بخوابند. حال فکر می‌کنید که این زارعین روزه‌دار اهل آن بودند که بگویند وای ... چه روزهای بلندی، ... چه هوای گرمی، ... و چه روزه مشکلی! خدا شاهد است که من عده‌ای از اهالی آن قصبه را دیدم که به مراتب از آن سایه‌نشین‌ها سپاسگزارتر، شاداب‌تر و بانشاط‌تر بودند.

*** روزه‌داری در عین اینکه فرمانبرداری و اطاعت از امر خداست، باید برای مسلمانان تمرین روحیه پایداری و استواری در مسیر ایمان باشد. سالی یک ماه تمرین مقاومت در برابر خشم و غضب و هوا و هوس باشد. اما آنانی که حقیقت روزه را درک می‌کنند، آنان نه تنها با روزه‌داری از نیروی کارشان کاسته نمی‌شود، بلکه بیشتر هم می‌شود.**

حال آیا روزه‌داری این گروه از مردم از نیروی فعال و کار یک جامعه کم می‌کند؟ من نمی‌خواهم منکر این واقعیت شوم که یک انسان سالم و نیرومندی که به اندازه کافی مواد غذایی در شبانه‌روز مصرف می‌کند، بالطبع برای کارکردن بویژه برای انجام کارهای سنگین بدنی آماده‌تر است؛ اما این تمام مطلب نیست؛ چراکه چقدر آدم‌های سالم سراغ داریم که تنبل هستند؟ تنبلی با چه چیز علاج می‌شود؟ بدون شک داشتن بدن سالم و بهره‌مند از مواد غذایی و ویتامین‌های کافی برای فعالیت لازم نیست، اراده نیرومند، تربیت و داشتن جوهر کار هم لازم است. اگر ما در بعضی از کشورها می‌بینیم که افراد آن برای کارکردن و کارهای سنگین آمادگی بیشتری دارند، صرفاً به این علت نیست که آنان بیشتر می‌خورند و روزه هم نمی‌گیرند؛ بلکه این در نتیجه آن است که از کودکی بچه‌ها را در میدان کار و فعالیت قرار می‌دهند تا از همان ابتدا به کار عادت کنند. از کودکی سلول‌ها، عضلات و استخوان‌بندی افراد، برای کار تربیت می‌شود. ترس از کار از سنین کودکی در آحاد جامعه ریخته می‌شود و شوق کار در وجودشان زنده می‌گردد، از کار لذت می‌برند و از این روست که برای کار کردن آماده‌تر هستند.

بنابراین باید در یک ملت روح کار و فعالیت در کنار تأمین غذای کافی و بهداشت لازم به اضافه اراده قوی وجود داشته باشد تا نیروی فعال آن ملت به استانداردهای لازم کار و تلاش دست یابد.

حال با توجه به اینکه روزه‌داری تمرین مؤثری برای قدرت نفس و قدرت اراده است سؤال این است که اگر فردی به دلیل روزه‌داری دچار ضعف مختصری از ناحیه نرسیدن مواد غذایی در چند ساعت از روز به بدنش شود آیا این ضعف چندساعته می‌تواند بر مجموعه برنامه‌های کاری یک سال یک کشور لطمه‌ای وارد کند و روزه‌داری از راندمان کار کارگران بکاهد؟! البته این را می‌شود پذیرفت که بعضی از روزه‌داران به دلیل عدم برخورداری از مزاج نیرومند و سالم ممکن است در بعضی از ساعات روز دچار ضعف شوند ولی در مقابل با تقویت اراده نیرومند در طول روزهای ماه مبارک رمضان به خودشان می‌جنبند و در یازده ماه دیگر بهتر کار می‌کنند.

*** روزه‌داری برای آن است که انسان در مقابل خواسته‌های نفسانی اراده‌ای نیرومند پیدا کند. روزه‌ای که انسان از افطار تا سحر بخورد، صبح هم بخوابد تا غروب، هیچ ثمری برای انسان در بر ندارد. این آدم، همان آدم ضعیفی است که قبل از ماه رمضان بود. یعنی در برابر خشم و غضبش، در برابر خودخواهی‌هایش، در برابر هوس‌هایش، قدرت اراده متکّی به ایمان و پایداری ناشی از برنامه سازنده مکتب رمضان به منظور تقویت اراده، بهره‌ای داشته باشد.**

بعلاوه چرا این‌قدر مجرد فکر می‌کنیم؟ چرا هر چیزی را فقط نسبت به خودش می‌بینیم؟ آقای رئیس جمهوری تونس اگر قرار است جمعیت مسلمانان یک کشور یک ماه در سال را روزه بگیرند و به علت روزه‌داری نتوانند به حدّ نصاب کار کنند، تو که رئیس جمهور این کشور کوچک اسلامی هستی مسئولی، تو مسئولیت داری کارگران و دهقانان کشورت را چنان تقویت کنی که از نظر سلامت مزاج و قدرت بدنی بتوانند از عهده یک ماه روزه‌داری توأم با کار بربیایند. چرا عادت کرده‌ایم منفی نگاه کنیم؟ اگر به راستی حکومت‌ها وظیفه خود را رعایت کنند آیا اقتصاد یک کشور تنزل خواهد کرد؟ چرا دولت‌های اسلامی به وظیفهٔ اصیل خود عمل نمی‌کنند؟ آیا وظیفه یک حکومت تأمین حداکثر امکانات زندگی برای افراد آن جامعه نیست؟ اگر هست با واقع بینی و با توجه به اینکه این مردم مسلمان هستند و باید در ماه رمضان یک ماه روزه بگیرند، برنامه را طوری تنظیم کنید که اولاً کارگران و دهقانان کشور بتوانند با وجود روزه‌داری کار کنند، ثانیا اگر نقیصه مختصری هم پیش آمد بتوانند در یازده ماه دیگر سال جبران کنند. از آنجا که بر مزاج این‌گونه دولت‌ها تنبلی حکم‌فرماست، بنابراین به فکر یک کار پرمسئولیت که ابتکار، فداکاری و گذشت می‌خواهد نیستند. با حرف که سطح زندگی مردم بالا نمی‌رود. تلاش مداوم می‌خواهد، سیستم سالم حکومتی می‌خواهد. وقتی که اینها نیست، آن‌وقت روشنفکری‌شان گل می‌کند که خوب است برای بالارفتن سطح اقتصاد، فتوا دهیم که مردم روزه نگیرند. آیا به راستی فقط مسئله اقتصاد مطرح است و موضوع دیگری مطرح نیست؟ حقیقت این است که صرف نظر از آن عده‌ای که سر شب تا سحر می‌خورند، روزه‌داری به طور متوسط یک سوم از غذای روزانه یک کشور را صرفه‌جویی می‌کند. اگر فرض کنیم که یک پنجم نیروی کار این ملت به کار نیفتاده باشد در مقابل یک سوم ظرفیت غذایش را هم صرفه‌جویی کرده است و این یعنی تولید به اندازهٔ مصرف! پس هیچ ضربه‌ای به نظام داخلی و اقتصاد داخلی این کشور وارد نمی‌شود. در حوزه اقتصاد خارجی هم اگر چیزی را صادر می‌کرده لابد در مقابل می‌خواسته چیزی را وارد کند. اگر واردات مربوط به مواد غذایی باشد چون یک سوم کمتر مصرف شده به همین میزان هم واردات کمتری لازم است. بنابراین نباید با مسائل حساس، سطحی و مقطعی برخورد کنیم. حقیقت آنچه مشاهدات شخصی ما نشان می‌دهد این است که اکثریت روزه‌داران مردمی زحمت‌کش هستند که برنامه کاریشان در ماه مبارک رمضان نه تنها کم نمی‌شود بلکه زیاد هم می‌شود. بنده از نظر شخص خودم وقتی دقت می‌کنم می‌بینم هیچ ماه رمضانی را سراغ ندارم که برنامه کاریم با برنامه کاری غیر ماه رمضانم فرق کرده باشد. سهل است، اگر عارضه‌ای برایم پیش نیاید در ماه رمضان نشاط کاری بیشتری هم پیدا می‌کنم، برای آنکه فکرم بهتر کار می‌کند.

فواید و آثار روزه‌داری

■ سیدعباس تقوی

روزه در اسلام به عنوان یکی از مهم‌ترین عبادات به‌شمار می‌رود. این عبادت در ماه رمضان انجام می‌گیرد و در صورت ترک به هر دلیلی می‌بایست قضا شود. در آیات و روایات؛ فواید و آثار بسیاری برای این عمل عبادی بیان شده که نویسنده در این مطلب به برخی از آنها پرداخته است.

اهمیت روزه و روزه‌داری

هر یک از عبادات شرعی دارای فلسفه و اهداف و حکمت‌ها و عللی است که دانستن آنها به ما کمک می‌کند تا شوق و انگیزه برای انجام آن پیدا کنیم. بر اساس آموزه‌های وحیانی اسلام هر حکم شرعی در اسلام دارای مصلحت یا مفسده‌ای در متعلق آن است. بنابراین، اگر چیزی را واجب دانسته مصلحت یقینی برای بشر در آن است و اگر حرام نموده شکی نباید کرد که در آن مفسدتی بزرگ برای انسان است. البته در مستحبات و مکروهات نیز چنین حالتی است اما با این تفاوت که مصلحت یا مفسدت آن درحدی نیست که واجب یا حرام شود. همچنین درباره مباح باید گفت که مصلحت و مفسدت در آن با توجه به شرایط در حالت تساوی است.

اگر بخواهیم اهمیت روزه را بدانیم باید به آثار و فواید آن توجه کنیم و در آن زمان است که ارزش و اهمیت این عبادت که در همه شرایع آسمانی وجود داشته است، (بقره، آیه ۱۸۳) دانسته می‌شود. از همین رو، برای درک و ایجاد انگیزه و تشویق به انجام عمل روزه برخی از فواید و آثار آن بیان می‌شود.

برخی فواید اجتماعی روزه

در اسلام برای روزه فواید و آثار متعددی در همه حوزه‌های فردی و اجتماعی و دنیوی و اخروی و نیز مادی و معنوی بیان شده که در اینجا به برخی از آنها اشاره می‌شود. از جمله آثار روزه در حوزه اجتماعی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. پایه‌های اجتماعی اسلام: اسلام یک هویت اجتماعی بر هر شخصی است به‌طوری که او را از دیگران جدا می‌کند و هویت و شخصیت جداگانه‌ای می‌بخشد؛ یعنی همان‌طوری که اختلاف زبانی و نژادی و مانند آن موجب هویت‌بخشی و تمایز اجتماعی انسان‌ها و جوامع بشری از یکدیگر می‌شود(حجرات، آیه ۱۳) برخی از عبادات نیز به شکل خاص موجب هویت‌بخشی جامعه اسلامی می‌شود. البته وجود این امور در شرایع دیگر مانند مسیحی و یهودی به این معنا خواهد بود که اسلام از آدم(ع) تا خاتم(ص) یک هویت دینی خاص است به‌طوری که از دیگر ادیان چون بودایی و هندویی و مانند آنها بازشناخته می‌شود. امام باقر(ع) فرموده است: بنی‌الاسلام علی خمسهٔ اشیاء، علی الصلوهٔ و الزکاهٔ و الحج و الولایه؛ اسلام بر پنج چیز استوار است، بر نماز و زکات و حج و روزه و ولایت یا همان رهبری اسلامی.(فروع کافی، ج ۴ ص ۶۲، ح ۱).

۲. تساوی افراد جامعه: یکی از فواید و آثار روزه‌داری آن است که افراد جامعه در یک سطح تساوی قرار می‌گیرند و تفاوت‌هایی چون ثروت و فقر نمی‌تواند موجب هویت‌های جداگانه از برای افراد جامعه شود. هر یک از افراد جامعه خود را در سطحی می‌یابد که دیگران در آن سطح قرار داشته و ملاک‌های اعتباری و ظاهری و دنیوی جایگاه خودش را از دست می‌دهد و امر دیگری چون تقوا به عنوان معیار ارزش‌گذاری‌ها قرار می‌گیرد به طوری که هر کسی که روزه می‌گیرد به عنوان متقی در جامعه اسلامی ارزش یافته و کسی که روزه را ترک می‌کند به عنوان غیرمتقی از جامعه طرد شده و نژاد و پول و دیگر امور نمی‌تواند او را در جایگاه اجتماعی ارزشمندی قرار دهد؛ چرا که تقوا معیار سنجش در جامعه اسلامی است(حجرات، آیه ۱۳) و ثروت و فقر نشانه ارزش اجتماعی به‌ویژه در پیشگاه خداوند و علامتی برای کرامت و اهانت نیست. (فجر، آیات ۱۵ و ۱۶) امام صادق(ع) در این باره می‌فرماید: انما فرض الله الصیام لیستوی به الغنی و الفقیر، خداوند روزه را واجب کرده تا بدین وسیله دارا و ندار و غنی و فقیر مساوی گردند (من لا یحضره الفقیه، ج ۲ ص ۴۳، ح ۱) امام رضا(ع) نیز در این‌باره می‌فرماید: مردم به انجام روزه امر شده‌اند تا درد گرسنگی و تشنگی را بفهمند و به واسطه آن فقر و بیچارگی آخرت را بیابند.(وسائل الشیعه، ج ۴ ص ۴ ح ۵ علل الشرایع، ص ۱۰) پس کسی که روزه می‌گیرد خود را در سطح دیگر افراد جامعه می‌بیند و فقیر و غنی یک چیز را با هم تجربه می‌کنند و خود را در پیشگاه الهی یکسان می‌یابند.

۳. آموزش اطاعت از اولیای امور: روزه به آدمی می‌آموزد که مطیع باشد و اما و اگر نکند. کسی که روزه می‌گیرد از خوردن و نوشیدن که امور مباح است پرهیز می‌کند. بنابراین ترک گناهان برای او بسیار ساده‌تر خواهد بود؛ چرا که از مهم‌ترین نیازهای طبیعی و مباحات، چشم‌پوشی کرده است. روزه‌داری موجب می‌شود تا یاد بگیرد همواره مطیع خداوند و رهبران دینی باشد. امام باقر(ع) ضمن بیان مواردی که روزه‌داری را ناقص می‌کند به مسئله اطاعت از رهبری اشاره کرده و می‌فرماید: روزه این افراد کامل نیست: ۱- کسی که امام(رهبر) را نافرمانی کند؛ ۲- بنده فراری تا زمانی که برگردد؛ ۳- زنی که اطاعت شوهر نکرده تا اینکه توبه کند؛ ۴- فرزندی که نافرمان شده تا اینکه فرمانبردار شود.(بحارالانوار ج ۹۳، ص ۲۹۵) البته از این روایت ابعاد دیگری از اطاعت از اولیا بیان شده است؛ زیرا در همه این موارد نوعی ولایت برای شوهر، مالک برده و پدر ثابت است که در صورت عصیان، این ولایت نادیده گرفته می‌شود و همین موجب می‌شود که عمل عبادی ارزش و اعتبار شرعی و تاثیر خود را از دست بدهد. به سخن دیگر، روزه‌داری به آدمی می‌آموزد تا چگونه مطیع اولیای خویش به‌ویژه اولیای امور دینی و اجتماعی خویش باشد؛ زیرا در صورت تخلف و عصیان، گویی روزه نگرفته و عبادتی را انجام نداده است.

۴- اهتمام به اقشار جامعه: از حضرت امام حسن عسکری(ع) پرسیدند: چرا روزه واجب شده است؟ فرمودند: تا ثروتمند درد گرسنگی را دریابد و به فقیر توجه کند. (کافی، ج ۴، ص ۱۸۱) و هشام از امام صادق(ع) علت روزه را پرسید فرمود: «خداوند روزه را واجب کرد تا غنی و فقیر با هم مساوی باشند. و بدان جهت که غنی رنج و گرسنگی را لمس کرده تا به فقیر رحم کند و هر وقت چیزی خواسته قدرت به دست آورن آن را داشته است و خدا خواسته است که میان بندگانش یکنواختی به‌وجود آورد و خواسته است ثروتمند طعم گرسنگی را بچشد و اگر جز این بود ثروتمند بر مستمند و گرسنه ترحم نمی‌کرد.» (وافی، ح ۲، ص ۸)

آثار معنوی روزه

عمده آثار روزه در حوزه معنوی است؛ زیرا به انسان کمک می‌کند تا در مسیر تعالی اخلاقی و فضایل برتر انسانی گام بردارد و خود را از هرگونه آلودگی‌های تفاخر و تکاثر و خودبینی و خودپسندی و مانند آن رها سازد. از جمله آثار معنوی روزه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- اخلاص: روزه فرصتی است تا انسان به اخلاص برسد و خود را از هرگونه منیت‌ها و خودخواهی‌ها و ریاورزی‌ها پاک سازد. در روایات از روزه به‌عنوان آزمون اخلاص یاد شده است. امام علی(ع) فرموده است: فرض‌الله... الصیام ابتلاء لاخلاص الخلق؛ خداوند روزه را واجب کرد تا به وسیله آن اخلاص خلق را بیازماید. (نهج‌البلاغه، حکمت ۲۵۲)

۲- سپر از آتش دوزخ: از فواید روزه می‌توان به کسب تقوایی اشاره کرد که در آیه ۱۸۳ سوره بقره به آن اشاره شده است. تقوا عامل حفظ انسان از خشم و جلال الهی و نماد اصلی آن یعنی دوزخ و آتش سوزان آن است. رسول خدا(ص) فرمود: الصوم جنهٌ من النار؛ روزه سپر آتش جهنم است. (الکافی، ج ۴ ص ۱۶۲)؛ یعنی به واسطه روزه گرفتن انسان از آتش جهنم در امان خواهد بود. امام علی(ع) نیز در این باره می‌فرماید:«علیکم بصیام شهر رمضان فان صیامه جنهٌ حصینهٌ؛ بر شما باد به روزه گرفتن در ماه رمضان؛ زیرا روزه گرفتن در آن، دژ استواری است.» (امالی طوسی، ص ۱۳۶)

۳- پاداش خاص الهی: خداوند خود پاداش و مزد روزه‌دار را می‌دهد. رسول خدا از قول خدای تعالی فرمود: الصوم لی و انا اجزی به؛ روزه برای من است و من پاداش آن را می‌دهم. (وسائل الشیعه ج ۷ ص۲۹۷، ح ۱۵ و ۱۶؛ ۲۷ و ۳۰)

۴- بهره‌مندی از بهشت و غذاهای آن: رسول خدا(ص) فرمود: کسی که روزه، او را از غذاهای مورد علاقه‌اش بازدارد بر خداست که به او از غذاهای بهشتی بخوراند و از شراب‌های بهشتی به او بنوشاند. (بحارالانوار ج ۹۳، ص ۳۳۱)

۵- سیرابی در قیامت: رسول خدا(ص) فرمود: طوبی لمن ظما او جاع لله اولئک الذین یشبعون یوم القیامهٌ؛ خوشا به‌حال کسانی که برای خدا گرسنه و تشنه شده‌اند اینان در روز قیامت سیر می‌شوند. (وسائل الشیعه، ج ۷ ص ۲۹۹، ح ۲)

۶- حمایت و بشارت فرشتگان الهی در دنیا و آخرت: امام صادق(ع) فرمود: هر کس که در روز بسیار گرم برای خدا روز بگیرد و تشنه شود خداوند هزار فرشته را می‌گمارد تا دست به چهره او بکشند و او را بشارت دهند تا هنگامی که افطار کند. (الکافی، ج ۴ ص ۶۴ ح ۸؛ بحارالانوار ج ۹۳ ص ۲۴۷)

۷- لقای الهی: امام صادق(ع) فرمود: للصائم فرحتان فرحهٌ عند افطاره و فرحهٌ عند لقاء ربه؛ برای روزه‌دار دو سرور و خوشحالی است: ۱- هنگام افطار ۲- هنگام لقاء پروردگار (وسائل الشیعه، ج ۷ ص ۲۹۰ و ۲۹۴ ح ۶ و ۲۶)

۸- ورود از در خاص بهشت: رسول خدا(ص) فرمود: ان للجنهٌ بابا یدعی الریان لا یدخل منه الا الصائمون؛ برای بهشت دری است به نام ریان که از آن فقط روزه‌داران وارد می‌شوند. (وسایل الشیعه، ج ۷ ص ۲۹۵، ح ۳۱؛ معنای الاخبار ص ۱۱۶)

۹- رهایی از بند شیاطین: رسول خدا(ص) فرمود: ماه رمضان ماه مبارکی است که خداوند واجب فرموده است که در این ماه روزه بگیرید؛ پس در این ماه، تمام درهای بهشت گشوده و تمام شیاطین دربند و زنجیر کشیده شده و در این ماه؛ شب قدری است که از هزار ماه بهتر است پس هر کس از (فیض‌های) آن بی‌بهره بماند به راستی که بی‌بهره و محروم مانده است و این سخن را حضرت سه بار تکرار فرمود. (بحار، ج ۹۳، ص ۳۶۶)

۱۰- رهایی از عذاب الهی: رسول خدا(ص) فرمودند: پنج چیز بر امت من در ماه رمضان عطا شده است که به امت هیچ پیغمبری پیش از من عطا نشده است. ۱- چون شب اول ماه رمضان شود خدای عز و جل به آنان نظر کند و هر کس مورد توجه خدا شد هرگز او را عذاب نخواهد فرمود؛ ۲- آنکه بوی دهانشان به هنگام عصر نزد خدای عز و جل از مشک خوشبوتر باشد؛ ۳- آنکه فرشتگان شبانه‌روز برای آنان طلب آمرزش کنند؛ ۴- آنکه خدای عز و جل بهشت را مامور فرماید که برای بندگانم آمرزش بطلب و خود را برای آنان بیارای تا خستگی و آزار دنیا از جانشان به در آید و به بهشت و پذیرایی من درآیند؛ ۵- آنکه چون شب آخر فرا رسد همگی آنان آمرزیده شوند.(خصال صدوق، ج ۱، ص ۳۵۳)

۱۱- بهره‌مندی از هفت صفت خوب: رسول خدا(ص) فرمود: هیچ مؤمنی نیست که ماه رمضان را فقط به حساب خدا روزه بگیرد مگر آنکه خداوند تبارک و تعالی هفت صفت را برای او ثابت و لازم فرماید: ۱- آنکه هر چه حرام در پیکرش باشد گداخته شود؛۲- به رحمت خدای عز و جل نزدیک می‌شود؛ ۳- کفاره گناه پدرش آدم را پرداخت نموده است؛ ۴- خداوند لحظات جان کندن را بر وی آسان گرداند؛ ۶- از گرسنگی و تشنگی روز قیامت در امان خواهد بود؛ ۵- خدای عز و جل از خوراکیهای لذیذ بهشتی او را نصیب دهد؛ ۷- خدای عز و جل بیزاری از آتش دوزخ به او عطا فرماید.(خصال صدوق، ج ۱، ص ۳۵۶؛ بحارالانوار، ج ۹۶، ص ۳۶۹)

۱۲- آمرزش الهی: امام باقر(ع) فرمودند: خداوند ملائکه‌ای دارد که موکل به روزه‌داران هستند و برای آنان در هر روز ماه رمضان تا آخر ماه رمضان طلب آمرزش می‌کنند و هر شب، وقت افطار روزه‌داران را ندا می‌کنند که ای بندگان خدا بشارت باد شما را که گرسنگی کمی تحمل کردید و سیری بسیار در پیش دارید و چون شب آخر ماه رمضان فرا رسد، روزه‌داران را ندا می‌کنند که ای بندگان! بشارت باد شما را که خداوند گناهان شما را آمرزید و توبه شما را قبول کرد، ببینید در آینده چگونه عمل خواهید کرد. (وسایل الشیعه، ج ۷، ص ۱۷۶)

۱۳- پاداش مضاعف الهی: رسول گرامی اسلام(ص) فرمود: بدانید ماه رمضان ماه بزرگی است، خداوند حسنات و نیکی‌ها را در این ماه مضاعف می‌کند، گناهان و بدی‌ها را محو می‌فرماید و درجات روزه‌داران را بالا می‌برد، هر کس در این ماه رمضان صدقه‌ای بدهد خداوند او را می‌آمرزد و هر کس به مملوکان و کارگران خود احسان کند پروردگارش او را می‌آمرزد، هر کس خوش‌رفتاری و خوش اخلاقی کند خداوند او را می‌آمرزد، هر کس خشم خود را فرو برد خداوند او را می‌آمرزد، هر کس صله‌رحم کند خدا او را می‌آمرزد. سپس رسول خدا(ص) فرمود: این ماه شما مانند ماه‌های دیگر نیست، زیرا چون به شما روی آورد، با برکت و رحمت روی کند و چون بر شما پشت کند و برود، با آمرزش گناهان می‌رود... بدبخت واقعی کسی است که این ماه تمام بگذرد و گناهانش آمرزیده نشود و موقعی که نیکوکاران به دریافت پاداش پروردگار کریم موفق شوند او زیانکار و متاسف باشد. (امالی شیخ صدوق، م۱۳) همچنین رسول خدا(ص) فرمود: اگر بنده خدا می‌دانست که ماه رمضان چیست (چه برکتی وجود دارد) دوست می‌داشت که تمام سال، رمضان باشد. (بحارالانوار، ج ۹۳، ص ۳۴۶)

*** روزه کارگاه صبر و استقامت در برابر بزرگ‌ترین فشارهای درونی است که خوردن و نوشیدن و ترک گناه و وسوسه‌های شیطانی از جمله آنهاست.**

فواید تربیتی و اخلاقی

روزه فواید تربیتی و اخلاقی هم دارد. همان طوری که روزه‌دار با روزه گرفتن به معنویت دست می‌یابد همچنین از این راه خود را به گونه‌ای تربیت می‌کند تا فردی اخلاقی شود.

وقتی روزه‌دار خود را با دیگر افراد جامعه در این امر عبادی یکسان می‌یابد، خودبرتربینی را کنار می‌گذارد همان طور که عبادت حج و نماز جماعت و جمعه این گونه تاثیرات تربیتی و اخلاقی دارد.

از جمله آثار تربیتی روزه‌داری می‌توان به امور زیر اشاره کرد:

۱- خودسازی برای آخرت: روزه‌داری انسان را نسبت به آخرت آگاه می‌سازد؛ زیرا انسان درمی‌یابد با روزی مواجه است که اگر ره توشه تقوا را با خود از دنیا نبرد در آن روز هیچ چیزی نیست که او را ثروتمند کند. ره توشه انسان در جهان آخرت روزه و دیگر اعمال عبادی است که تقوا را می‌سازد و انسان را به خداوند نزدیک می‌کند و این گونه است که از فقر به غنا دست می یابد. (فاط